

Poročila in ocene

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika

Počastitev 250. obletnice izida šolskega zakonika Marije Terezije

V letu 2024 je dogajanje v Slovenskem šolskem muzeju zaznamovala 250. obletnica izida šolskega zakonika Marije Terezije. Brez tega daljnosežnega dejanja bi bila nadaljnja pot slovenskega šolstva – z njim pa tudi omenjenega muzeja – veliko drugačna. Splošni šolski red za nemške normalne, glavne in trivialne šole v vseh cesarskih in kraljevih dednih deželah (nem. *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserl. Königl. Erbländern*) iz leta 1774 je prvi državni zakon za področje osnovnega šolstva, ki je veljal na glavnini ozemlja današnje Slovenije. V skladu z njegovim obsegom in smotrom ga je v sodobnem jeziku mogoče opredeliti kot šolski zakonik. Izid reda predstavlja prelomni dogodek na področju izobraževanja in kulture v slovenski in srednjeevropski zgodovini. Oblast pod vodstvom Marije Terezije (vladala: 1740–1780) in njenega sina Jožefa II. (vladal: 1780–1790) je v avstrijskem delu Habsburškega cesarstva začela vzpostavljati centralno voden državni šolski sistem. Uradno je vključeval vse družbene sloje in pomenil začetek obveznega in množičnega izobraževanja. Nastanek šolskega zakonika je pomembno zaznamovala razsvetljenska misel, ki je poudarjala vlogo človeškega razuma in širjenje izobrazbene ravni za okrepitev učinkovitosti in bogastva države, izboljšanje moralnega življenja in rast splošne sreče prebivalstva. Glavni namen terezijansko-jožefinske šolske reforme je bila širitev pismenosti in utrditev kulture pisane besede. Izid reda je vplival na tiskanje šolskih priročnikov in drugih knjig v deželnih (ljudskih) jezikih, s čimer je prispeval tudi k razvoju izraznih zmožnosti in večji javni veljavi slovenskega jezika.

Simon Malmenvall, nosilec dejavnosti ob praznovanju 250. obletnice, je pripravil razstavo in razstavni katalog z naslovom 250 let obveznega šolstva na Slovenskem: opismenjevanje in kultura v poznem 18. stoletju (ang. *250 Years of Compulsory Schooling on Slovenian Territory: Literacy and Culture in the Late Eighteenth Century*). Razstavo si je bilo mogoče ogledati od 19. aprila do 21. junija 2024 na Jakopičevem sprehajališču v ljubljanskem parku Tivoli, uradno odprtje in vodstvo po razstavi pa je potekalo 7. maja. Na osemdesetih panojih so bile predstavljene ključne značilnosti s področja izobraževanja in kulture v poznem 18. stoletju na slovenskem ozemlju in v soseščini. Razstavo so sestavljale slikovne reprodukcije pomenljivih izsekov iz Splošnega šolskega reda, učbenikov, priročnikov, arhivskih dokumentov, grafičnih del in predmetov, povezanih z izobraževanjem. Razstava je nastala v partnerstvu Slovenskega šolskega muzeja

in zavoda Turizem Ljubljana s finančno podporo Ministrstva za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije.

V sodelovanju s Slovensko matico in Slovenskim društvom za preučevanje 18. stoletja je Slovenski šolski muzej organiziral Znanstveni simpozij ob 250-letnici Splošnega šolskega reda Marije Terezije, na katerem je bilo predstavljeno deset prispevkov. Enajst nastopajočih z različnih slovenskih izobraževalnih, znanstvenih in kulturnih ustanov (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Znanstvenoraziskovalni center SAZU ...) je odstrlo idejni, politični, pedagoški, etnološki in jezikovni kontekst časa, ko je izšel omenjeni šolski zakonik. Simpozij je potekal 22. maja 2024 v dvorani Slovenske matice v Ljubljani. Izvlečki simpozijских prispevkov so bili v založništvu Slovenskega šolskega muzeja objavljeni v knjižici, ki jo je uredil in s spremno besedo obogatil Simon Malmenvall. Simpozijски prispevki so kot znanstveni članki objavljeni v prvem zvezku oziroma tematski številki revije Šolska kronika za leto 2024.

Po končanem simpoziju je istega dne v Slovenskem šolskem muzeju potekal kulturni dogodek z naslovom Ko je šola začela. Ob pomembnem jubileju je obiskovalce v stari slovenščini nagovorila Marija Terezija, katere vlogo je s pomočjo zgodovinskega kostuma posredovala igralka Sara Gorše. Na ogled je bil postavljen poseben muzejski predmet, ki je bil restavriran prav za potrebe 250. obletnice izida šolskega zakonika, to je nemško-slovenski izvod Splošnega šolskega reda, nastalega najverjetneje leta 1777, ki ga hrani knjižnica omenjene ustanove. V izvod šolskega zakonika sta posegli Blanka Avguštin Florjanovič in Lucija Planinc, restavratorki in konservatorki v Arhivu Republike Slovenije. Na dogodku sta osvetlili svoje delo in sodelovali v pogovoru, ki ga je vodila Klara Marija Keršič. Simon Malmenvall je v nadaljnjem krajšem predavanju predstavil zgodovinski kontekst Splošnega šolskega reda. Večerno prireditev je zaokrožila kustosinja Marjetka Balkovec Debevec s predstavitvijo obdobja razsvetljenega absolutizma na stalni razstavi »Šola je zakon!«, ki je v Slovenskem šolskem muzeju na ogled od marca 2022.

Slovenski šolski muzej se je 250. obletnice izida šolskega zakonika Marije Terezije spomnil tudi 15. junija v sklopu Poletne muzejske noči, tradicionalne prireditve muzejev v Sloveniji. V knjižnici omenjene ustanove je bil postavljen na ogled restavrirani nemško-slovenski izvod Splošnega šolskega reda. Na dan obletnice izida šolskega zakonika, to je 6. decembra, se bo v Slovenskem šolskem muzeju odvil zaključni jubilejni dogodek. Na vrsto bo prišla predstavitev tematske številke revije Šolska kronika za leto 2024, v kateri bodo objavljeni znanstveni članki na podlagi nastopov z majskega simpozija. Skupaj s tem bo predstavljen celovit in komentiran prevod Splošnega šolskega reda v sodobno slovenščino.

Vsebine o razstavi, simpoziju in spremljajočih dejavnostih so imele velik odmev (radijske oddaje, televizijski prispevki ...) v vodilnih medijih v Sloveniji (Radiotelevizija Slovenija, Delo ...). Za pregledno obveščanje različnih plasti javnosti in promocijo opravljenega dela je bila na spletnem portalu Slovenskega šolskega muzeja ustvarjena podstran, posvečena 250. obletnici izida šolskega zakonika. Navedena ustanova je to tematiko predstavila tudi s priložnostnim pa-

nojem na razstavi pred Slovenskim etnografskim muzejem z naslovom Muzeji za izobraževanje in raziskovanje, ki je potekala od 17. maja do 9. septembra pod okriljem Mednarodnega muzejskega sveta (ICOM).

Podrobnejše informacije o pomenu Splošnega šolskega reda in počastitvi jubileja so na voljo v letošnji tematski številki revije Šolska kronika.

Simon Malmenvall

Šolski pripomočki z razstave Na vrtu (ne)vidnih/In the garden of (in)visibles

Srečanje z razstavljenimi izobraževalnimi predmeti čezmejnih migracij je omogočila potujoča razstava Na vrtu (ne)vidnih/Nel giardino degli (in)visibili/In the garden of (in)visibles, odprta 3. oktobra 2024 v Posavskem muzeju Brežice, kjer so potekale 17. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo. Tokrat so imele naslov Sledi čezmejne mobilnosti. Na posvetu o sledih teh čezmejnih mobilnosti je sodelovalo 30 referentov, tudi iz muzejskih vrst, ki so v 26 prispevkih tematizirali rezultate svojih raziskav in razmišljanj. Izobraževalne in šolske teme sicer niso bile v ospredju kdaj tudi težkih in travmatičnih razmišljanj ob (tudi) nesrečnih prehodih meja, a so bile vključene v posamezna predavanja. Posebej so obravnavali (tudi) vprašanja poučevanja materinščine, kot pri spominih na državno mejo na Koroškem, ki obsegajo tudi jezikovne in šolske spomine Slovencev z obeh strani (Brigita Rajšter, dr. Manja Miklavc), ali ob temi o hrvaških skupnostih na avstrijskem Gradiščanskem in v Vojvodini v Srbiji (dr. Marijana Rajković Iveta), o virtualni povezanosti Slovencev v Argentini in Južni Ameriki nasploh (dr. Nadia Molek), pa tudi ob poteh osvobajanja oz. tudi s šolsko mladino povezanih poteh s spomini na drugo svetovno vojno (dr. Mateja Habinc). Opozorili so tudi na še vidne sledi širših slovensko-hrvaških učiteljskih povezav (dr. B. Šuštar). Vzporednice so slovenski in hrvaški etnologi, ki ju vodita predsednici obeh društev dr. Tanja Rožemberger (SED) in dr. Olga Orlić (HED), končali s šestimi sklepi in zahtevami za visoke etične standarde pri obravnavi vprašanj mobilnosti, meja, migrantov in migrantskih poti pa tudi o predmetnih sledih za ljudmi na poti, s čimer je treba v procesu dediščinjenja ravnati spoštljivo. Sklepi so izpostavili še virtualno mobilnost in mobilnost živali in drugih oblik življenja.

Ob vzporednicah predstavljena in postavljena potujoča razstava Na vrtu (ne)vidnih, ki so jo pripravili dr. Roberta Altin in dr. Giuseppe Grimaldi z univerze v Trstu, dr. Katja Hrobat Virloget z Univerze na Primorskem ter dr. Alessandro Monsutti (Podiplomski inštitut iz Ženeve), v Brežicah pa predstavila soavtorica dr. Katja Hrobat, je presenetila tudi s predmeti s področja izobraževanja. Tam vidimo npr. malo popisan šolski zvezek iz Turčije (pripravljen za šole Anafen, na platnicah poimenovan s Sevgi Çiçeği/Ljubezenska roža – Centaurea tchiha-tcheffii), znana tudi kot mavrična roža, ki je endemit iz okolice Ankare. Šolski

*Z razstave Na vrtu (ne)vidnih/In the garden of (in)visibles,
Brežice, 3. 10. 2024 (foto Branko Šuštar).*

zvezki so ena od tem, ki so blizu Slovenskemu šolskemu muzeju, saj smo se s tem leta 2007 vključili v velik mednarodni projekt Univerze Macerata (School exercise books I, II, 2010) in leta 2011 pripravili o zvezkih še pri nas pregledno razstavo in zatem simpozij z mednarodnim sodelovanjem (z objavo v tematski številki Šolske kronike 2013, št. 1–2: Šolski zvezki kot zgodovinski vir). Tako je bolj razumljiva strokovna radovednost ob razstavi in spraševanje, ali je zvezek popisan in kaj piše v njem? V razstavljenem črtastem zvezku, ki sem ga radovedno odprl, so zapiski mladostnika v turščini, ki predstavljajo prijazen utrip vsakdanjega družinskega življenja, nato pa sledi prizor iz razreda: zapis (fanta) o lepem dekletu, ki je zelo dobro igrala odbojko, a ji pri pouku ni šlo najbolje. Prevod besedila mi je prijazno posredoval Aziz Počinka, ki mu je blizu kar nekaj jezikov v širši regiji in s katerim sva delila vojaško izkušnjo še v jugoslovanskih časih. Še zadnji stavek na prvi strani v razstavljenem zvezku: Naš blok je imel lep in velik vrt. Ni to misel na dom, ki ga mladenič pogreša?

Poleg zvezka sta na razstavi še plastični trikotnik in kotomer, šolska puščica z velikimi črkami LMUR, otroške obleke in nekje še plišasta igračka, druge opazimo zdravila, odprte konzerve, spet druge molilno preprogo in amulet. Razstavni

Šolski pripomočki z razstave Na vrtu (ne)vidnih/In the garden of (in)visibles, 2024 (foto Branko Šuštar).

projekt, za katerega so si prizadevali profesorji in študenti na slovenskih mejah z Italijo in Hrvaško v Istri, predstavlja izbor iz odvrženih ali zapuščenih osebnih predmetov kot sledih migrantov iz različnih azijskih in afriških držav na njihovih napornih poteh skozi naše kraje Evrope. Razstava iz kupov odvrženih predmetov opozarja na prisotnost težavnega političnega in moralnega problema sodobnosti, na strahove in stike. Ob tem spodbuja na srečevanje ljudi in čustvovanje ob realnosti, saj razvrščeni in prepoznavni predmeti dobivajo pomen in postajajo vidne sledi. Poleg dilem moralne pravice do uporabe zapuščenega gradiva za razstavne namene, spodbud za muzejsko ohranitev opredmetenega spomina na sedanjo stisko ljudi na poti in postavljanja družbenih vprašanj o političnih rešitvah, človeški in ekonomski pomoči nam razstava na osebni ravni odpira še vrsto drugih vprašanj. Avtorji nas z izborom predmetov, puščenih ob migrantskih poteh v Istri, in fotografij, narejenih ob pospravljanju gozda, kot temeljno sprašujejo: Kaj želimo in česa ne želimo videti?

Na razstavni sprehod vabi pot po zelenju umetne trave s simboličnimi cvetovi rož na visokih steblih, ki označujejo skupine predmetov, namenjenih prehranjevanju, spanju, oblačenju in negi, a govore tudi o intimnosti in duhov-

nosti. Spomladi 2024 je že bila na ogled v Kopru na Univerzi na Primorskem, nato v Trstu. Naslednje poti jo bodo vodile v Ženevo in na Poljsko. Namenjena je ozaveščanju ljudi, živečih v prostoru, kjer hodijo drugi ljudje mimo, kar sproža nelagodnost, tudi strah. Avtorji želijo manjšati negativne občutke, saj zapuščeni predmeti niso le smeti in ekološki problem – v razstavnem prostoru postajajo predmeti pomena. Tudi ljudje na poti, ki jih ne vidimo, a hodijo mimo nas, skozi naš prostor, vrtove ..., so kot mi. Tako razstava pripoveduje in sprašuje o nevidnih prehodih, za katerimi ostajajo vidne sledi: to so predmeti, ki so (tudi) del našega sveta in vsakdanjega življenja.

Branko Šuštar

Svet v šoli ali študijska potovanja kot del izobraževanja/The world at school or study travels as part of education – zapis z mednarodnega posvetovanja Pedagoškega muzeja v Pragi junija 2024.

Kaj je lepšega kot vsebinsko povezati potovanje in zgodovino izobraževanja! To je junija 2024 uspelo Narodnemu pedagoškemu muzeju in knjižnici J. A. Komenskega, osrednji muzejski ustanovi in knjižnici za zgodovino izobraževanja (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského – NPMK), ki je s soorganizatorji pripravila mednarodno konferenco Svet v šoli ali študijska potovanja kot del izobraževanja (Svět ve škole aneb studijní cesty jako součást vzdělávání/The world at school or study travels as part of education).¹ Konferenca je potekala 20. in 21. junija v Pragi v prostorih muzeja pod Hradčani (Valdštejnská 20, Malá Strana) v soorganizaciji čeških univerz in inštitutov in štirih nemških visokošolskih ustanov. Povezali so se Historický ústav AV ČR (HÚ AV ČR – The Institute of History of the Czech Academy of Sciences: Centre for the History of Education); Technická univerzita v Liberci (TU Liberec); Univerzita Karlova v Praze in Univerzita Palackého v Olomouci, od nemških partnerjev pa Pädagogische Hochschule Karlsruhe, Alanus Hochschule Mannheim, Universität Augsburg in Humboldt Universität Berlin. Konferenca je potekala s podporo češkega ministrstva za izobraževanje, mladino in šport (MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky), zato jo je tudi pozdravil državni sekretar dr. Ondřej Andrys, v imenu organizatorjev pa še dr. Markéta Pánková za pedagoški muzej Komenskega NPMK, prof. dr. Tomáš Kasper za Tehnično univerzo Liberec in prof. dr. Martin Holý za češko akademijo znanosti. Pri organizacijskem odboru konference je sodelovala še mmag. Alžběta Baronová, zavzeto pa so jo podpirali tudi drugi v muzeju.

Tako kot poznamo češko-slovensko povezovanje v času parlamentarnega sodelovanja v dunajskem parlamentu do 1918 ter gospodarske, študijske in špor-

¹ The international conference, The world at school or study travels as part of education, Program, 2024, <http://www.pedagogicalmuseum.com/adademic-conferences>.

tne spodbude s sokolskim gibanjem in slovanskim povezovanjem nasploh tudi kasneje, gojimo tudi muzejske stike s pedagoškim muzejem v Pragi. Poleg srečevanj na simpozijih šolskih muzejev, tudi pri nas 2013 v Ljubljani,² smo sodelovali ob razstavah o šolskih zvezkih pri nas (2012/13)³ in ob potujoči razstavi o poteh izobraževanja v slovanskem svetu (2016).⁴ Narodni pedagoški muzej v Pragi je od 2011 povezan s Pedagoško knjižnico J. A. Komenskega v sedanjo ustanovo Narodni pedagoški muzej in knjižnica J. A. Komenskega, saj imajo tam za muzejsko umestitev športnih tem kljub skupnemu ministrstvu za šolstvo, mladino in šport drugačne rešitve. Pedagoški muzej v Pragi, katerega začetki segajo v leto 1892, ima tudi dolgoletno tradicijo znanstvenih konferenc o zgodovini izobraževanja. Tako so pred leti pripravili odmevno znanstveno srečanje o dediščini Komenskega v kulturi izobraževanja (Johannes Amos Comenius. The Legacy to the Culture of Education, 2007).⁵ V zadnjih letih so obravnavali teme humanost kot temeljna vrednota vzgoje in izobraževanja (2016), učitelji na poti v 18.–19. stoletju (2017), nova šola in novo izobraževanje v novi Evropi (ob stoletnici ustanovitve Češko-slovaške 2018), dediščina Komenskega v umetnosti in umetnostni vzgoji (2019). Vsebinsko za v letu 2020 načrtovane konference o šolskem nadzorstvu, kar smo spremljali tudi pri nas, so realizirali z izdajo knjige *From school inspectors to school inspection: Tomáš Kasper, Martin Holý, Marcelo Caruso, Markéta Pánková* (eds.), Verlag Julius Klinkhardt, 2022.

Pod naslovom Pedagogizacija v oblikovanju identitete in profesionalizaciji je sledila mednarodna konferenca o vlogi znanosti, prenosu znanja, izobraževanju in socialnem varstvu mladih (2022), tej pa naslednje leto pod naslovom *Otrok v stiski in upanju* konferenca o premagovanju stiske zaradi vojne, epidemije ter socialni, psihološki in telesni oviranosti otrok in mladostnikov (2023).⁶ Zanimivi so tudi posveti v češčini, kot je bil jeseni 2022 na temo učitelji in arheologija (*Učitelé a archeologie*). Sledeč letošnji 250-letnici naše skupne šolske zakonodaje (*Allgemeine Schulordnung* iz 1774), pa pripravlja muzej v sodelovanju z akademijo znanosti v začetku decembra 2024 še nacionalno konferenco na to temo z naslovom: *Škola, základ života. Konference u příležitosti 250. výročí vydání Všeobecného školního řádu/Šola, temelj življenja. Posvet ob 250-letnici izida Splošnega šolskega reda*.⁷

2 Jan Šimek, Symposium 2013, <https://sistory.si/publication/37693>; Jan Šimek, The importance of teachers' associations in the establishment of pedagogical museum in Prague, *Šolska kronika* 28 = 52, 2019, št. 3, str. 384–395.

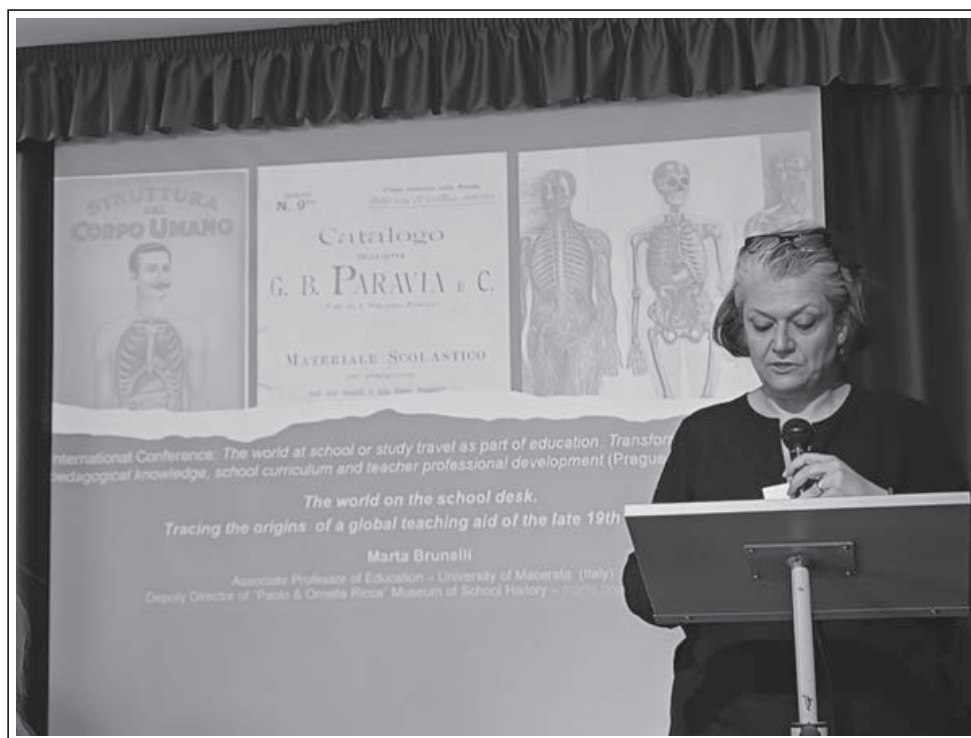
3 Jan Šimek, Šolski zvezki v čeških muzejskih zbirkah in predpisi o uporabi šolskih zvezkov v čeških šolah od konca 19. stol. do druge polovice 20. stoletja, *Šolska kronika* 22 = 46, 2013, št. 1/2, str. 353–363.

4 Poti izobraževanja v slovanskem svetu: muzeji izobraževanja, pedagogi in zgodovinarji odkrivajo kulturni razvoj = Ljubljana: ZZDS – FSK, 2016.

5 Maja Nikolova, Dediščina Jana Amosa Komenskega v kulturi izobraževanja. Mednarodna konferenca v Pragi, *Šolska kronika*, 16 (40), 2007, št. 2, str. 388–389.

6 Academic conferences, <http://www.pedagogicalmuseum.com/adademic-conferences>; Mezinárodní konference Svět ve škole aneb studijní cesty jako součást vzdělávání, <https://www.npmk.cz/konference/archiv>

7 Škola, základ života, <https://www.npmk.cz/konference>

Prof. Marta Brunelli z Univerze Macerata predava v Pragi o potovanjih učil konec 19. stoletja (foto Branko Šuštar).

Dvodnevna mednarodna konferenca muzeja je junija 2024 potekala pod naslovom Svet v šoli ali študijsko potovanje kot del izobraževanja. Preoblikovanje pedagoškega znanja, šolskega kurikulumu in poklicnega razvoja učiteljev/ The world at school or study travel as part of education. Transformations in pedagogical knowledge, school curriculum and teacher professional development. Prispevke so razvrstili v dve enourni plenarni predavanji in v krajše predstavitve tem v dveh paralelnih sekcijah, povezanih prvi dan po jezikih (nemško, angleško), drugi dan pa vsebinsko in v češčini. Prvo osrednje predavanje je imel eden vodilnih komeniologov prof. Andreas Lischewski⁸ (Alanus Hochschule für Kunst und Gesellschaft, Alfter pri Bonnu), ki je povezan s tamkajšnjo raziskovalno knjižnico (Comenius-Forschungsbibliothek in z nemškim znanstvenim društvom J. A. Komenskega (Deutschen Comenius-Gesellschaft). Govoril je o potovanjih pri Komenskem (Polytropia – oder vom Sinn des Reisens bei Johann Amos Comenius). Drugo predavanje je pripravila prof. Marta Brunelli z Univerze Macerata.

Ta italijanska univerza je tudi pri nas znana zaradi mednarodnega sodelovanja in raziskovalne dejavnosti (npr. s temami o šolskih zvezkih, fašistični mladinski organizaciji ljubljanske pokrajine GILL, spominih na šolo), od 2006 pa kot izdajateljica pomembne mednarodne revije za zgodovino izobraževanja in otroške literature HECL. Od tam prihaja prof. Marta Brunelli, znana avtorica

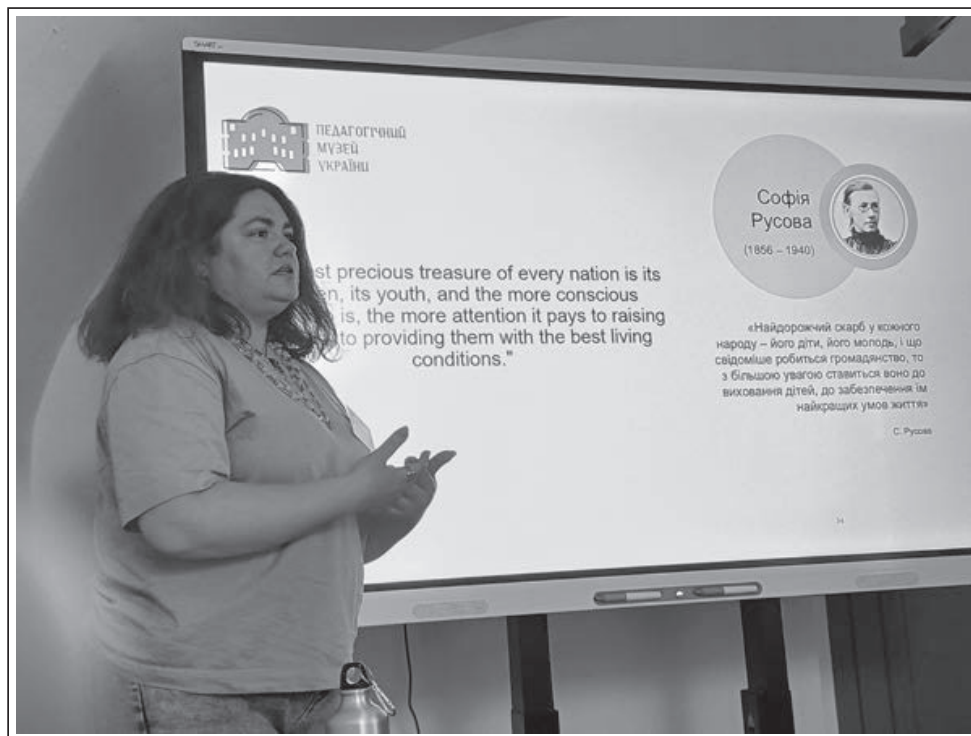
8 Andreas Lischewski,
<https://www.alanus.edu/de/hochschule/menschen/detail/andreas-lischewski>

prispevkov iz zgodovine izobraževanja in študij o šolskih muzejih, ki je na osnovi gradiva v šolskem muzeju te italijanske univerze predstavila globalna potovanja učil konec 19. stoletja (The world on the school desk. Tracing the origins of a global teaching aid of the late 19th century).

V sekciji št. 1 so s predavanji v nemščini predstavili več tem: od potovanja 1985 kot spodbude za demokratično izobraževanje v vzhodni Nemčiji (Julia Kurig, Univ. Hamburg), nato študijsko potovanje švicarskih srednješolskih ravnateljev v ZDA 1964 (Lucien Criblez, Univ. Zürich) in prispevek o sivih conah spreminjajočega se pojma "ljudske skupnosti" – Grauzonen der "Volksgemeinschaft" – erzwungene Gänge ins Unbestimmte (Jakob Benecke, Univ. Alanus Mannheim). Sledile so še teme o popotniških opažanjih vplivnega nemškega pedagoga Friedricha W. Thierscha 1784–1860 o šolskih sistemih v Evropi (S. Engelmann, N. Ainetter, Pädagogische Hochschule Karlsruhe) in skupno delo raziskovalcev več ustanov o gibanju kot bistveni značilnosti šolske reforme v medvojni Češkoslovaki (Tomáš Kasper, Dana Kasperová, Markéta Pánková, Eva Šmelová). O inšpekcijskih potovanjih kot sredstvu državnega upravljanja pa je na nemškem primeru govorila Anna Lindner (Humboldt Univ. Berlin). Tri predavanja so se dotikala reformskega pedagoga Petra Petersena 1884–1952, od 1923–1950 profesorja v Jeni, in odmevu njegovih del na Madžarskem (Imre Garai, Zoltán András Szabó, Beatrix Vincze, András Neméth, Eötvös Loránd Univ. Budimpešta) in v Nemčiji (Daniel Lieb, Sebastian Engelmann, Pädagogische Hochschule Karlsruhe). Iz romunske Transilvanije (Monica Cuciureanu, Univerza Lucian Blaga Sibiu) pa je bil prispevek o izobraževalnem konceptu na potovanju/Načrt Jena. Predavanje z Univ. Potsdam (Frank Tosch) je obravnavalo študijsko potovanje 1780 v vzorčno šolo Rochow v Reckahnu v Prusiji, ki smo jo z zanimanjem obiskali junija 2023 tudi udeleženci 19. simpozija šolskih muzejev v Berlinu.⁹

Sekcija št. 2 je predstavljala prispevke v angleščini. Najprej smo sledili vplivu študijskih potovanj okoli 1900 na srednje poklicno izobraževanje na Madžarskem (Zoltán András Szabó, Ruzsa Bence, Univ. Eötvös Loránd, Budimpešta), nato pa iz dokumentov agencije CIA poslušali pod naslovom Bratstvo in politična indoktrinacija o tujih študentih v Sovjetski zvezi (Lajos Somogyvári, Univ. of Pannonia, Veszprém). Španski prispevek je iz gradiva univerzitetnih muzejev (katerih del je mdr. Museo Complutense de la Educación MCE) predstavil univerzitetno križarjenje po Sredozemlju z ladjo Ciudad de Cádiz poleti 1933 kot simbol pedagoške prenove v drugi španski republiki (Andra Santiesteban, Jaime del Rey Tapia, Univ. Complutense, Madrid). O mobilnosti pruskega osnovnošolskega učitelja do srednješolskega upravitelja 1872–1914 je govoril Jan Uredat (Humboldt Univ. Berlin). O šolstvu, muzejih in svetovnih razstavah v poznem 19. in na začetku 20. stoletja je s poskusi rekonstrukcije in slikovno bogatim nastopom

9 Raziskovanje zbirk izobraževalne zgodovine: 19. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko zgodovinskih zbirk, Berlin 2023, *Šolska kronika* 2023, 32 = 56, št. 1/2, 2023, str. 226–235.

Nastop Kire Stepanovich (Pedagoški muzej Ukrajine) na konferenci o študijskih potovanjih v Pragi (foto Branko Šuštar).

navdušila muzealce Zsófia Albrecht (Univ. Eötvös Loránd, Budimpešta). Predavateljica je kot primer predstavitve šolstva na svetovni razstavi omenila tudi še danes dostopno Pariško sobo (s svetovne razstave v Parizu 1900)¹⁰ kot spodbudo ustanovitve Hrvaškega šolskega muzeja 1901. Ustanovitev vrtca v Ameriki je kot nemško-ameriško izmenjavo predstavila Stefanie Vochatzer (Univ. Paderborn). Slovenski prispevek je predstavil del nove muzejske stalne razstave s temo o študijskih potovanjih v pedagoškem priročniku iz leta 1659 *Newbeglantzter Zucht-Spiegel der Adelichen Jugendt*, delu Adama Sebastiana von Sietzenheima, ljubljanskega stanovskega uradnika (Study travel in the pedagogical manual of an official from Ljubljana from 1659, B. Šuštar, Slovenski šolski muzej). Sodelavki Jagielonske univerze v Krakovu sta z dvema primeroma obravnavali potovanje kot vir navdiha za pedagoško dejavnost Poljakov okoli 1900 (Janina Kostkiewicz, Dominika Jagielska). Sledila je še tema Joachim Barrande, potujoči učitelj (Milena Lenderová, Univerza Pardubice), ki je predstavila francoskega geologa in paleontologa, od 1832 aktivnega tudi na Češkem.

V Pragi je bila obravnavana še tema filantropskih potovanj, povezanih z nemškim Dessau/Anhalt (Henning Schluß, Univ. Dunaj), mednarodne srednje šole v francoskih projektih Eugèna Renduja 1852 do 1870, kar je predstavil Klaus

¹⁰ V obsežni knjigi v hrvaščini in angleščini je to sobo in z njo povezano gradivo predstavila Vesna Rapo, *Pariška soba: Uspjesi hrvatskoga školstva na izložbama druge polovice 19. stoljeća*, Zagreb 2006, 718 str.

*Udeleženci konference o študijskih potovanjih
v Pedagoškem muzeju v Pragi, 20. 6. 2024 (foto NPMK).*

Dittrich, doma iz nemških krajev in udeleženec več mednarodnih konferenc o zgodovini šolstva, a delujoč na Kitajskem (The Education Univ., Hong Kong). V programu je bila načrtovana še predstavitev idej Marije Montessori v Ukrajini in delovanje Ukrajinske svobodne univerze (1921–2024). Na konferenci v Pragi smo se razveselili udeležbe muzealke Kire Stepanovych iz Pedagoškega muzeja Ukrajine, predavateljice na simpozijih šolskih muzejev v nizozemskem Dordrechtu leta 2017 in v danskem Kopenhagnu leta 2019, o čemer je poročala tudi *Šolska kronika*.¹¹ Tokrat je sodelavka muzeja iz Kijeva predstavila tradicijo izobraževalnega turizma, povezano z ukrajinsko pedagoginjo Sofio Rusovo, roj. Lindfors (1856–1940), pokopano v Pragi na pokopališču Olšany. Rusova je povezana z otroškimi vrtci in je po 1921 delovala v Pragi na pedagoškem inštitutu ter pri povezovanju ukrajinskih žena (Educational tourism in the pedagogical heritage of Sofia Rusova). Ta panel je sklenila Lenka Hessová z južnočeške univerze České Budějovice s predstavitvijo popotniške in pedagoške teme o zaporih, povezane s filantropom druge pol. 18. stoletja Johnom Howardom, legendarnim reformatorjem angleških zaporov (Howard, the man who educated England about prison care).

Prvi dan je sklenil slavnostni večer s podelitvijo medalj Komenskega (J. A. Comenius Medal). Te podeljuje muzej od leta 2013 v obliki bronaste medalje s portretno podobo J. A. Komenskega iz profila, delo kiparja Igorja Kitzbergerja, za sodelovanje pri povezovanju na področju pedagogike, zgodovine in komeniologije. Z nagovorom je prireditev pospremil državni sekretar na češkem Ministrstvu

¹¹ *Šolska kronika* 26 = 50, 2017, št. 3, str. 429–430 in 28 = 52, 2019, št. 1/2, str. 256–273.

za izobraževanja, mladino in šport dr. Ondřej Andrys,¹² ki je s predstavniki muzeja (namestnica direktorice ing. Michaela Tatýrková) podelil posameznikom štiri medalje Komenskega. Po prebranih utemeljitvah (dr. Markéta Pánková, NPMK; dr. Tomáš Kasper, TU Liberec) so častne medalje Komenskega prejeli prof. dr. Lucien Criblez (Univ. Zürich), prof. dr. Marcelo Caruso (Humboldt Univ. Berlin), dr. Branko Šuštar (Slovenski šolski muzej) in mag. František Tichý (Gymnázium Přírodní škola, Praga). Za življenjsko delo je medaljo Komenskega dobil upokojeni švicarski univ. prof. Lucien Criblez, prizadeven avtor del o zgodovini švicarskega šolstva in izobraževalnega sistema, ki je bil v letih od 2008–2023 predstojnik oddelka za zgodovinske raziskave v izobraževanju in upravljanju izobraževalnega sistema na Inštitutu za izobraževanje Univerze v Zürichu.¹³

Prof. dr. Marcelo Caruso s Humboldtove univerze v Berlinu je eden od vodilnih strokovnjakov za zgodovino izobraževanja, ki združuje poznavanje tradicije južnoameriškega (predvsem argentinskega in kolumbijskega) in evropskega šolstva (posebej španskega in nemškega), a tudi indijskega šolstva in vprašanj (de)kolonizacije v izobraževanju. Raziskovalno se je ukvarjal tudi z vprašanji šolske politike socializma in odnosov Nikaragva–Kuba–NDR 1979–1985. To različnost povezuje tudi s pripravo mednarodnih srečanj, kot je bila 40 ISCHE 2018 v Berlinu na temo Education and Nature, predstavljena tudi v Šolski kroniki.¹⁴ Že leta 2012 je bil prof. Caruso na 34 ISCHE v Ženevi eden od osrednjih govornikov na temo zgodovine internacionalizacije izobraževalne prakse in znanja, prav tako na pedagoški konferenci ECER 2012 v španskem Cadizu, kjer je bil "keynote speaker" s temo iz zgodovine izobraževanja¹⁵ in razpravljaivec ob slovenskem muzejskem prispevku. Za tretjega prejemnika (dr. Branko Šuštar, Slovenski šolski muzej) je predstavnica muzeja v Pragi dr. Markéta Pánková v obrazložitvi poudarila prizadevanja za mednarodno povezovanje na področju zgodovine izobraževanja s prispevki na konferencah, posebej za sodelovanje šolskih in pedagoških muzejev s simpozijem 2013 v Ljubljani, s potujočo razstavo pedagoških muzejev slovenskega sveta in predstavitvijo Komenskega na novi stalni razstavi v ljubljanskem muzeju.

Z domačim prejemnikom, ki se odlikuje s sodobno šolsko prakso, se je zaključila slavnost v muzeju. Medaljo Komenskega je prejel tudi mag. František Tichý, ravnatelj in ustanovitelj alternativne osemletne srednje šole (inovativne Gymnázium Přírodní škola),¹⁶ šole, ki ne pripravlja dijakov le na maturo, temveč je prostor za vsakogar kot navzven odprta ustvarjalna skupnosti. Glavni moto te šole z okoli stotimi dijaki je: »Šola je življenje samo, ne zgolj priprava na prihod-

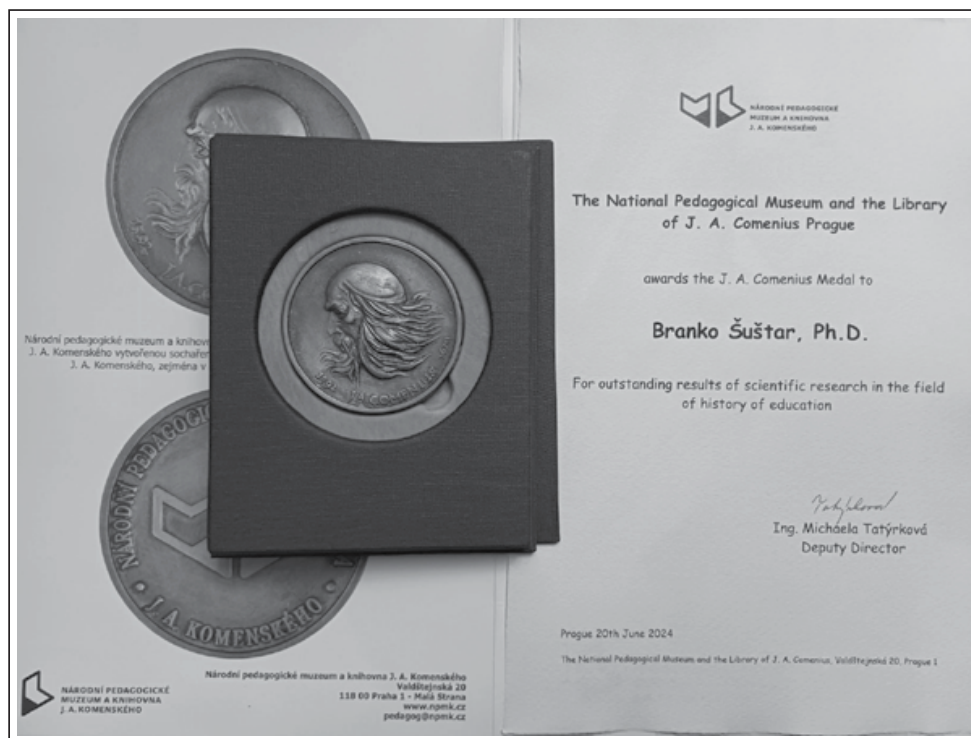
12 Ondřej Andrys, <https://msmt.gov.cz/ministerstvo/statni-tajemnik>.

13 Lucien Criblez, <https://www.ife.uzh.ch/de/institut/emeritiundemeritae/criblezlucien.html>.

14 Šolska kronika, 3, 2018, str. 225–238.

15 Marcelo Caruso, <https://eera-ecer.de/previous-ecers/ecer-2012-cadiz/programme/keynote-speakers/marcelo-caruso>.

16 <http://www.prirodniskola.cz/>

Medalja J. A. Komenskega z listino, 20. 6. 2024 (foto NPMK).

nje življenje,« zato šola podpira vzajemno učenje in omogoča starejšim dijakom, da poučujejo mlajše. Prejemnikom medalj so izročili tudi listine in v dar še dve s Komenskim povezani knjigi. To sta v letu 2018 pripravljen reprint obsežnega dela J. A. Komenskega Kancyonál: Knjiga psalmov in svetih pesmi (Amsterdam 1659, 750 str.) in jubilejna študija o J. A. Komenskem (v angleški verziji: John Amos Comenius at a Glance, Small Encyclopedia of the Czech Genius of the Centuries, 2022). To delo je dr. Markéta Pánková, ki je v letih 2005–2023 vodila muzej in nato še knjižnico kot skupno ustanovo NPMK v Pragi, pripravila ob jubilejih Komenskega 2020–2022, ko so obhajali 350. obletnico njegove smrti in 430. obletnico rojstva.

Podelitev medalj Komenskega je potekala v mednarodnem duhu, poleg domače češčine pretežno v nemščini in angleščini, a zadnja dva prejemnika sta se za prejeto medaljo zahvalila v češčini. Slavnost sta na poseben način glasbeno obogatila harmonikar Ladislav Horák in operna pevka Jana Heryánová Ryklová.

Drugi dan sem se ob ogledu muzejskih razstav udeležil tudi nekaj čeških predavanj na konferenci. Najprej sem poslušal prof. dr. Karla Rýdla (Univ. Pardubice), ki se je ob svojem obisku pred četrto stoletje v našem muzeju, ko je prišel sem s skupino študentov, posebej zanimal tudi za znamenitega češkega pedagoga G. A. Lindnerja, nekdanjega delujočega na gimnaziji v Celju. V svojem prispevku je dr. Rýdl predstavil šest čeških pedagogov in njihovih vplivnih študijskih poti (Studijní pedagogické cesty českých pedagogů 2. poloviny 19. stol. a jejich vliv na vývoj praxe domácího vzdělávacího systému). Drugi predavatelji so predstavili še izobraževalne poti pedagogov v medvojni Češkoslovaški (Marek Krejčí, Center for Slavic Art Studies), potovanja učiteljev gospodarskih šol (Petr Kadlec, Univ.

Ostrava) in študijskih poti pedagogov in mecenov praških šol do 1918 (Magdaléna Šustová iz Muzeja glavnega mesta Prage).

Obiskal sem še panel, na katerem je Miroslava Kovaříková (Karlova univ. Praga) predstavila popularizatorja naravoslovja F. S. Kodyma in leta 1881 ustanovljeno prvo poletno počitniško vas za praške otroke s poukom okoljske vzgoje. Predavatelja z univ. v Olomucu sta nato govorila o pouku realij v osnovnih šolah 19. stol. (Eva Dvořáková Kaněčková) ter o pedagogu Makarenku in kolektivni vzgoji (Pavel Neumeister, *Proměny interpretace 'kolektivní výchovy' A. S. Makarenka v českém pedagogickém myšlení 20. století*). Nato je Vendula Vlková Hingarová (Karlova Univerza) nastopila s tudi zaradi naših izseljencev zanimivim predavanjem o češki emigraciji v Argentini, ki je doživljala razvoj predvsem po letu 1920 (*Krajanské školství v Argentíně v historické a současné perspective*).

Poleg vedno zanimive stalne razstave Dediščina J. A. Komenskega,¹⁷ ki so jo postavili v času češkega predsedovanja svetu EU v drugi polovici leta 2022, je vsebino konference o izobraževalnih potovanjih dopolnjevala z gradivom iz muzejskih zbirk še občasna razstava Okoli sveta v 45 minutah. Onkraj obzorja šolske geografije in zgodovine (*Cesta kolem světa za 45 minut/Around the world in 45 minutes. Beyond the horizons of school geography and history*).¹⁸ Razstava je predstavila, kako lahko v šolski uri s pomočjo ilustracij stenskih učnih slik in učbenikov prepotujemo vse celine. Kakor so lahko takšna šolska potovanja že med vsakdanjim poukom vsebinsko bogata z znanjem, tako ni dvoma, da je za sodelovanje na vsebinsko dobro pripravljenih znanstvenih konferencah vplivnega pedagoškega muzeja na temo s področja zgodovine izobraževanja vredno nameniti tudi prosti čas in poskrbeti še za kritje stroškov. Mednarodna konferenca o študijskih potovanjih je že bila taka.

Iz Ljubljane vodi pot do Prage proti severu prav mimo Bad Leonfeldna, mesteca že blizu češke meje, a še v Gornji Avstriji nad Linzem blizu bolj znanega Freistadta. V Bad Leonfeldnu domuje eden od kakšnih petih avstrijskih šolskih muzejev.¹⁹ Od ustanovitve 1988 deluje Gornjeavstrijski šolski muzej/OÖ. Schulmuseum Bad Leonfelden v središču kraja, ob župnijski cerkvi v nekdanji šolski stavbi iz leta 1577, ki z letnico in napisom na prekladi vhodnega portala sporoča o stavbi šole: *Domus disciplinae*. Majhen muzej, ki deluje v obliki društva, je znan tudi pri nas, saj je pod vodstvom Norberta Frühmanna in sodelavcev poleti 2001 prizadevno gostil 9. simpozij šolskih muzejev in šolskozgodovinskih zbirk, ki smo se ga iz Ljubljane udeležili kar trije muzealci ali kar tretjina vseh tedaj zaposlenih v muzeju (*Šolska kronika* 2001, št. 2). N. Frühmann, ki je vodil muzej

¹⁷ J. A. Comenius' Legacy, <http://www.pedagogicalmuseum.com/permanent-exposition>.

¹⁸ Around the world in 45 minutes, <http://www.pedagogicalmuseum.com/around-world-45-minutes-beyond-horizons-school-geography-and-history>; Cesta kolem světa za 45 minut. Za obzory školního zeměpisu a dějepisu, <https://www.npmk.cz/muzeum/expozice-vystavy/kratkodobe-vystavy>.

¹⁹ Das OÖ. Schulmuseum Bad Leonfelden, <https://www.ooemuseen.at/museum/261-ooe-schulmuseum>; <https://www.ooe-schulmuseum.at/>.

od 1991 do 2017, je tudi pravi šolnik: od 1985 ravnatelj šole Bad Leonfelden, od 1993 do upokojitve 2000 pa je bil okrajni šolski inšpektor.²⁰ Letos sem si v Bad Leonfeldnu bolj spotoma ogledal obnovljeno muzejsko stalno razstavo, po kateri me je prijazno vodila sodelavka muzeja Elisabeth Demel. Razstava ima tudi nove dele (npr. domiselno predstavljen šolski film pa šolsko biblioteko in čitanke v razstavnih knjižnih omari). Kot lahko omenimo ob obletnici, je kot del stalne razstave razstavljena tudi prva osnovnošolska zakonodaja iz časa Marije Terezije, predstavljena v originalu – Allgemeine Schulordnung iz 1774. Šolski muzej, ki je odprt za ogled od začetka aprila do konca oktobra, je po ponudbi čisto moderen, tudi v bogati muzejski trgovini, in ponuja tudi historični šolski pouk, pisanje s štilčkom po tablici, vodstvo za šolske skupine in družine ter avdiovodiče v nemščini, angleščini in češčini. Tako je bila pot na konferenco pedagoškega muzeja v Pragi o študijskih poteh kot delu izobraževanja vsebinsko dopolnjena že v Avstriji s srečanjem z enim od tamkajšnjih šolskih muzejev.

Branko Šuštar

Historia. Zgodovina celjske gimnazije od leta 1809, ur. Aleksander Žižek, Celje: Zgodovinski arhiv; I. gimnazija, 2023, 207 str.

V plodnem prevajalskem sodelovanju prof. dr. Mateja Hriberška, latinista s filozofske fakultete v Ljubljani, in dr. Aleksandra Žižka, nemščine veččega celjskega arhivista in zgodovinarja, je pred nami v slovenskem prevodu dragocena objava vira – kronika gimnazije v Celju med letoma 1809 in 1890. V objavljeni knjigi slovesnega formata s historično oblikovano naslovnico pa se pred tem zvrstijo še tri uvodna besedila: direktorja Zgodovinskega arhiva Celje dr. Boruta Batagelja (str. 7–9), gimnazijskega ravnatelja dr. Antona Šepetavca (str. 11), ki je poskrbel tudi za jezikovni pregled besedila, ter prav tako s Celjem povezanega zgodovinarja ddr. Igorja Grdine z ZRC SAZU. On je pod naslovom Zgodbe minulih let (str. 13–22) predstavil tudi z ustreznimi navedbami utemeljeno živahno razmišljanje o zgodovini in zgodovinopisju v antiki in srednjem veku ter mestu kronik, letopisov v njem vse do 19. stoletja. Tako omenja delo iz zgodovine štajerskih Slovencev (1884), v katerem je vplivni šolnik Ivan Lapajne, tedaj v Krškem “meščanske šole ravnatelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik”, ohranil je tudi nekaj zapisov iz danes izgubljene župnijske kronike iz Loke pri Zidanem Mostu (“Loška kronika, spisana po čast. gosp. Ripšlnu”, kot navaja Lapajne). Čeprav je celjska gimnazijska kronika pisana po službeni dolžnosti in večkrat bolj redkobesedna, pa res lahko služi za “nekakšno dogodkovno okostje v antropološkem muzeju do-

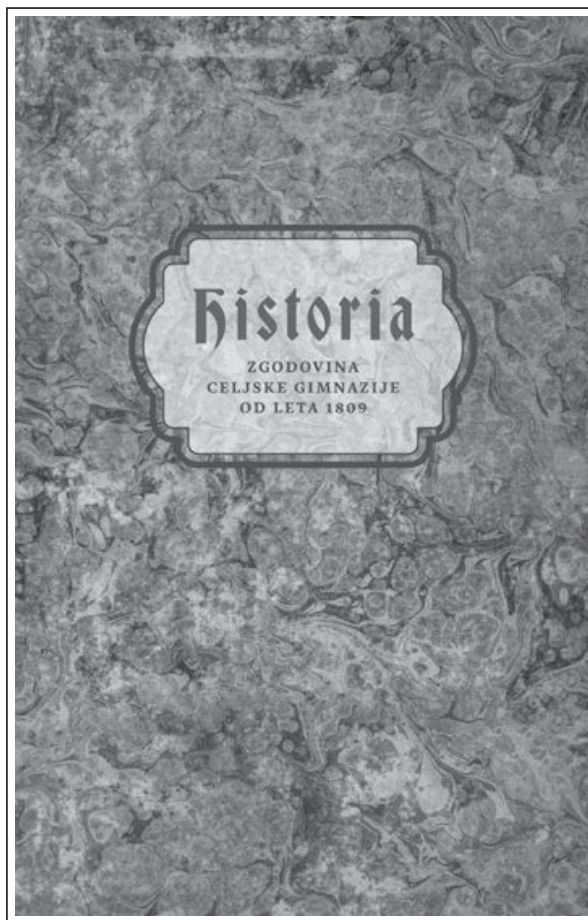
²⁰ Norbert Frühmann, 2017, <https://www.nachrichten.at/archivierte-artikel/serien/landsleute/Norbert-Fruehmann;art10236,46093>.

ločene skupnosti oziroma ustanove”; v tem uvodu pa ddr. Grdina zanimivo opozarja še na marsikaj v obravnavanem prostoru in času.

K vsebinskemu uvodu sodi tudi prispevek zavzetega arhivista dr. Aleksandra Žižka, ki v knjigi nastopa tudi kot urednik, prevajalec iz nemščine in avtor opomb. On pod naslovom Gimnazija -e ž (a) prinaša (str. 27–38) historično predstavitev gimnazije kot vrste šole in celjske še posebej z upoštevanjem pregledne razprave Janeza Mlinarja v Celjskem zborniku 1958, ter končuje z ravnateljji in profesorji v začetnem obdobju. Na str. 39 sledi še nekaj besed o kroniki, ki je kot prva arhivska enota v prvi škatli del arhivskega fonda gimnazije v Celju. Original je v polusnje vezana knjiga z marmoriranimi trdimi platnicami (26,5 x 40 cm s trakci za zavezovanje). Ima 106 strani popisanih s šolsko kroniko, 15 strani pa so slavilni spisi

vladarski dinastiji in kronogrami ob izjemnih dogodkih, vmes pa je dodanih tudi nekaj slavilnih tiskov. Kronika je sprva pisana v latinščini (od začetka 1809 do konca šolskega leta 1826/27), nato pa v nemščini: večinoma v kurzivni gotici, zadnje leto 1889/90 pa v latinici. Velik format knjige omogoča tudi bogato likovno opremo (oblikovanje knjige je prispeval Filter urbane rešitve), ki nam vizualno ilustrira podobo rokopisnih zapisov iz gimnazijske kronike in tja dodanih tiskanih prilog. Knjižno izdajo bogatijo še podobe posameznih stavb in nekaterih v kroniki omenjenih oseb, za kar so poleg Zgodovinskega arhiva prispevali gradivo še domoznanski odderek Osrednje knjižnice Celje in Pokrajinski muzej. Kronološkim zapisom šolskih let od 1809 do 1889/90 sledi še uporabno osebno kazalo (str. 195–204), temu pa viri in literatura.

Osrednji del publikacije je Zgodovina celjske gimnazije od leta 1809, ki se začne kot Annales Gymnasii Celejensis/Letopis celjske gimnazije z zapisi posameznih (šolskih) let. Tu se seznanimo z gimnazijskim šolskim sistemom (gramatikalni, humanitetni razredi), vodstvom in profesorji ter s šolo povezano oblastno upravo, saj je bil sprva ravnatelj gimnazije glavar okrožja Celje. Pozneje so imele štajerske gimnazije skupnega direktorja, šola pa je imela pomočnika ravnatelja, kdaj tudi začasnega ravnatelja. Tako iz gimnazijske kronike zvemo leta 1813 o nadvojvodi Janezu, cesarjevemu bratu, ki je obiskal vse razrede gimnazije,

Historia, naslovnica

deklamirali pa so mu prigradno pesem prof. Franka, ki so jo tudi natisnili. Posebej pozorno so v gimnaziji spremljali zmage nad Napoleonom, tudi z verzi in kronogrami. Leta 1816 piše o dveh šolskih zastavah, ki so ju hranili v cerkvi, leta 1826 pa o ustanovitvi univerze v Innsbrucku.

Ob prihodu cesarja Franca in njegove žene 14. aprila 1818 v Celje so o začetku gimnazijskih študij zapisali v tiskani pesmi: "Pogledal je Franc nate, Celje staro,/ svet' izrekel blagoslov,/odprl tempelj muzam,/poklical mlade vanj" (v prevodu A. Žižka). Tedaj so še vedeli, da pomeni študirati pravzaprav prepustiti se muzam. Leta 1820 beremo o sv. Janezu Krstniku kot zavetniku gimnazije in o praznovanju 24. junija pa tudi o univerzi v Jeni, 'burševstvu' in študentski noši, leta 1821 pa o kongresu v Ljubljani. Med političnimi dogodki, tudi upori Grkov, najdemo še kadrovske spremembe na šoli, ki so kazale na povezanost gimnazij v državi, ter leta 1822 podatek, da je bil "dotok učencev tolikšen, da so zaradi premajhnih učilnic mnogim odrekli sprejem". Tedaj so podelili tudi izjemno nagrado (srebrna spominska novca) dvema dijakoma 4. gramatikalnega razreda za področje domače zgodovine. V šolskem letu 1827/28 je bilo 158 učencev, 17 manj kot prejšnje leto, okoli leta 1830 pa še manj, nekaj nad 100.

V izdani knjigi je več kot 400 opomb. Opombe o ljudeh, predvsem profesorjih, so zanimiv prispevek h kulturni zgodovini ter povezavah Celja s kraji z gimnazijami od Ljubljane in Kranja, Vinkovcev do Gradca, šlezijskega Tešina, tirolskega Imsta in češke Jíhlave. Več pa je tudi pojasnjevalnih opomb – razlag posameznih izrazov, kar olajša branje. Lepo se berejo tudi s Celjem povezane antične zanimivosti od najdbe novcev v vrelcu za Miklavškimi hribom (1832/33) ali o antičnih vratih učitelja humanistike (1834/35), leto pozneje pa o rimskih talnih mozaikih. Leta 1842 je postal učitelj gramatike Valentin Konšek s Trojan. Šolsko leto 1845/46 je bilo imenitno: celjski opat Slomšek je postal škof, Celje pa je 2. junija dobilo železniško povezavo.

V šolskem letu 1847/48 ni bilo med učiteljstvom nobenih sprememb. "Le nemiri, ki so izbruhnili že marca, so imeli za znanstveni napredek mladine zelo škodljive posledice." Ko je kaplan Blaž Kocen v šolskem letu 1850/51 prevzel na gimnaziji pouk matematike in naravoslovja, se še ni vedelo za uspešnega kartografa, kar je postal pozneje. Poleg po znamenitih učbenikih matematike znanega Franca Močnika, ki je kot šolski svetnik julija 1864 predsedoval celjski maturi, je bil prav Kocen s šolskimi atlasi znan po vsem šolstvu za časa Habsburške monarhije, pa tudi kasneje. Ko so se 14. septembra 1853 končali ustni maturitetni izpiti za 15 kandidatov, so 16. septembra začeli že novo šolsko leto 1853/54. V kroniki je tudi več zapisov o šolskih mašah in drugih s Cerkvijo povezanih vsebin, ob epidemijah pa sledimo tudi zdravstvenemu stanju. Leta 1854 sta v kroniki zabeležki o obisku misijonskega škofa Barage in domačega škofa Slomška, ki je 1856 podaril sliko sv. Maksimilijana dijaškemu konviktu Maximiliano-Victorinum.

V Celju je pred odhodom v Gorico 1858 poučeval tudi znani botanik dr. Hubert Leitgeb – ta priimek srečamo tudi kasneje v osnovnem šolstvu na Šta-

jerskem. Več kot 16 let je bil celjski profesor tudi pozneje znamenit pedagog dr. Gustav Lindner, ki je 1860/61 prevzel pouk novega predmeta – telovadbe. V Celju je od jeseni 1864 poučeval Mihael Žolgar, ki je bil 1880 med soustanovitelji pedagoškega časopisa Popotnik. Kratko je na celjski gimnaziji 1870–72 poučeval tudi dr. Karl Glaser, naš prvi strokovnjak za sanskrt in pozneje kot profesor gimnazije v Trstu avtor prizadevno zbrane obsežne Zgodovine slovenskega slovstva. Tedaj je bil jeseni 1872 prestavljen v Gorico tudi prof. matematike in fizike Anton Šantel, ki je znan po svoji umetniški družini in kot avtor zanimivih spominov. V kroniki gimnazije Celje pa najdemo tudi omembo nesreče mladega gimnazijskega učitelja M. Kellnerja, ki je 1858 utonil v Savinji, in 1861 omenjeno še nasilno smrt dijaka. Slovesen je bil zapis o povečanju plač učiteljem, ko se je julija 1870 za vse profesorje, zbrane v Minervinem taboru modrosti, začela nova, srečnejša doba.

Decembra 1873 so v čast vladarju okrasili fasado gimnazije, tudi s predstavitvijo vzpona šolstva v Avstriji za časa cesarja Franca Jožefa. Kronika je 1874 zabeležila tudi 70-letnico nekdanjega prof. gimnazije J. G. Seidla, ki je do 1840 enajst let poučeval v Celju, bil pa je znan po Štajerski in na Dunaju po svoji pesniški, potopisni in arheološki dejavnosti. Podobno je 1876 z zahvalo za voščilo predstavljena tudi 70-letnica pesnika Anastasiusa Grüna – grofa Antona Auerperga. Sredi maja 1877 je imela vsa gimnazija poletni praznik – izlet v Laško, ki se ga je udeležil tudi celjski župan z drugimi mestnimi veljaki. A šolska kronika ni edini vir, saj marsikaj o zgodovini gimnazije posredujejo tudi različno naslovljena tiskana letna poročila te šole (Programm des k. k. Ober und Unter – Gymnasiums, Programm des k. k. Staats – Gymnasiums; Jahresbericht des k. k. Staats-Untergymnasiums), kakor na primer 1879 o domoljubni šolski slovesnosti ob 25. obletnici cesarske poroke. V kroniki je našla mesto tudi vest, da so bila v poletnih počitnicah, ki so sledile šolskem letu 1880/81, po dolgotrajnem ravnateljevem trudu zgrajena stranišča in stopnišče, primerno za izobraževalno ustanovo. Prav tako je v kroniki tudi zapis o proslavljanju 600-letnice oblasti Habsburžanov nad Štajersko, ko so junija 1883 stavbo gimnazije okrasili tudi s transparentom s kronogramom, cesarju pa 11. junija izročili natisnjeno odo v spomin na dan njegovega obiska. Poimensko so omenjeni le redki učenci: tako zaradi orgljanja 1886 šestošolec Adolf Kocuvan iz Loke pri Zidanem Mostu, sicer nadučiteljev sin. Toliko za vtis, kaj vse se skriva v tej šolski kroniki!

Po plodnem sodelovanju celjskih kulturnih ustanov in ljudi, povezanih s Celjem in/ali z zavzetim raziskovanjem latinskih in nemških virov za zgodovino, lahko vzamemo v roke gimnazijsko kroniko kot poslovenjen dokument časa, ki z zapisanimi spremembami šolskega vsakdana in s posebnostmi na svoj način odstira večji del 19. stoletja z vidika izobraženstva in njegovega oblikovanja na gimnaziji v Celju.

Branko Šuštar

Jelka Pšajd, Hermann Kurahs, Nina Zver, Gormerkanska kniga 1842–1882, Ein bäuerliches Wirtschaftsbuch aus Laafeld/Potrna | Kmečka gospodarska knjiga iz Potrne, ur. Karin Almasy, Susanne Weitlaner, Bad Radkersburg: Pavlova hiša/Pavelhaus, 2023, 192 str.

Kar povejmo, da v naslovu Gormerkanska kniga ni napake, temveč označuje pomembnost gospodarskih zapiskov, ki jih mora zamerhati (si zapomniti) gospodar kmetije Hois. Vrsto zanimivih podrobnosti so razkrile vnete raziskovalke preteklosti in povezav obrobij dvojezičnega območja ob treh predstavitev bogate knjige maja 2023 v Ljubljani, Mariboru in Murski Soboti. Ker predstavlja delo tudi rezultate slovenskega šolskega pouka okoli leta 1830, ko so ponekod na Štajerskem uporabljali dajščico, zasluži opozorilo tudi v reviji Šolska kronika.

Lepo opremljena knjiga (oblikovanje Matjaž Wenzel) dvojezičnih slovenskih in nemških študij dveh avtoric (Jelka Pšajd, mag. Nina Zver) in enega avtorja (dr. Hermann Kurahs) ter dveh urednic (dr. Karin Almasy, Susanne Weitlaner) ter poleg K. Almasy še treh sodelujočih pri prevodu in lekturi prinaša v branje dragocene slovenske zapise iz podeželske okolice Radgone in prepletajoč se zgodovinski, etnološki ter jezikoslovni razmislek ob njih. Knjiga je nastala v sodelovanju ljudi in ustanov z obeh stani meje. A na začetku navdušujočega projekta sta bili poezija in radovednost prapravnukinje in prapravnuka avtorja zapiskov o vsebini uvodoma zapisane slovenske pesmi v čast kmečkemu stanu.

Knjiga predstavlja slovenske gospodarske zapise v dajščici, večinoma v obliki tabel, kmečkega veleposestnika Mihaela Hoisa (1819–1875) iz Potrne/Laafeld v Radgonskem kotu v Avstriji in nato njegove hčerke Marije. Po uvodnem predgovoru Suzanne Weitlaner o nastanku knjige si sledijo zapisi o avtorju zapiskov Gormerkanska kniga (Jelka Pšajd) in o zgodovini vasi Potrna/Laafeld ter tamkajšnje družine Hois (Hermann Kurahs). Sledita jezikoslovna razprava o teh gospodarskih zapiskih (Nina Zver) ter etnološki razmislek o življenju na kmetiji v 19. stoletju na osnovi Gormerkanske knige z opozorilom tudi na druge gospodarske zapise, plačila dninarjem ipd. (Jelka Pšajd). Marsikaj so avtorice in avtor predstavili, oblikovalec pa je vključil kar nekaj strani rokopisnega zvezka, a zgodovinski vir v celoti je na voljo na spletu. Obsežne zapise je na 144 straneh prepisa prizadevno pripravila in opremila z dragocenimi opombami etnologinja Jelka Pšajd iz Pomurskega muzeja Murska Sobota, zato jih tudi najdemo na spletni strani muzeja. Gormerkanska kniga <https://www.pomurski-muzej.si/pages/si/spletne-vsebine/clanki-in-gradiva/gormerkanska-kniga.php>

Zapiski so pisani v prilagojeni dajščici (in po 1856 v gajici) in so tako rezultat iskanja najbolj ustreznega zapisa slovenščine, ko sta poleg tradicionalne bohorščice nastali kar dve pisavi (dajščica in metelčica). To je v letih 1831–33 sprožilo kar polemično slovensko abecedno vojno in tudi Prešernov sonet Črkarska pravda sodi v ta čas. Dokler ni v javnosti (časopisje, šola) postopoma prevladal zapis slovenščine v gajici (z zapisom šumnikov kot smo vajeni še danes: č, š, ž), so se na Slovenskem uporabljali različni črkopisi. Prav zanimivo pa je spremljati uporabo

dajnčice v zapiskih domačega gospodarstva tudi potem, ko od julija 1838 ni bila več uporabi v uradnih tiskih.

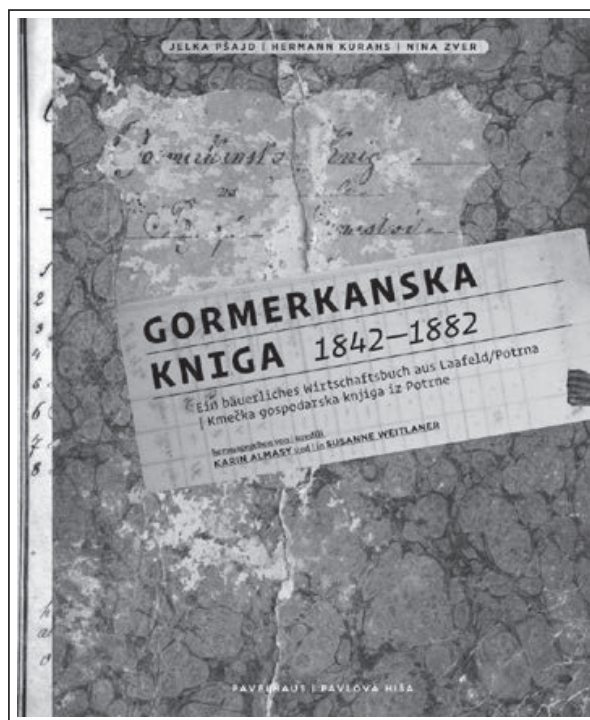
Delo odpira vrsto zanimivih vprašanj, saj je bilo prebivalstvo vasi v Radgonskem kotu še po popisu 1880 večinsko slovensko. Radgona z okolico je zanimiva tudi zaradi povezav s Petrom Dajnikom (1787–1873). Prav pri domačem Sv. Petru pri Radgoni je od začetka leta 1815 leto dni Dajnko kaplanoval, zatem pa od februarja 1816 bil kaplan še v Radgoni, preden je šel septembra 1831 za župnika v Veliko Nedeljo. Dajnko je svoj črkopis s tiski uveljavljal od 1824 in s priredbo Abecedne knjižice 1831, leta 1833 tudi uveljavljal to pisavo v šoli.

Čeprav objava slovenskih zapisov ne govori neposredno o šoli, pa kaže na rezultate tega poučevanja in na trdoživost naučenega v mladih letih. Kot omenja Jelka Pšajd v razmisleku o izobrazbi Mihaela Hoisa, ki je kot 23-leten mladi gospodar začel pisati gospodarske zapiske, ga je prav lahko v slovenščini poučeval kateri od radgonskih kaplanov, nemara kar Dajnko. Hois je bil 1848 med podpisniki peticije za Zedinjeno Slovenijo, od 1871 med naročniki Mohorjevih knjig, uspešen pa je bil tudi pri konjereji.

Branko Šuštar

Pedagoški leksikon: izbrani temeljni pojmi, poskusna izdaja, ur. S. Autor, I. Bijuklič, D. Štefanc, J. Žmavc, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2023, elektronska izdaja, 62 str. https://www.pei.si/ISBN/978-961-270-353-0_10112023/

Sredi decembra 2023 sta Pedagoški inštitut in Slovensko društvo raziskovalcev na področju edukacije (SLODRE) povabila v prostore PEI na Gerbičevo na kolokvij ob izidu elektronske publikacije poskusne izdaje Pedagoškega leksikona. Že slovesno zastavljeno in vsebinsko lepo izpeljano delovno srečanje avtorjev, urednikov, recenzentov in zainteresiranih za pedagoške teme je pričalo o pomembnosti dogodka. Pedagoški leksikon je rezultat sodelovanja med Pedagoškim inštitutom in Inštitutom za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU kot del projekta Dostopni slovarji, dostopni posnetki, dostopna slovenščina. Pe-

Gormerkanska knjižica, naslovnica

dagoški leksikon je široko zastavljeno delo z uredništvom, štirimi avtorji izbranih gesel in petimi zunanjimi recenzenti ter svetovalko, sicer sodelavko Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU. Sabina Autor, Igor Bijuklič, Damijan Štefanc in Janja Žmavc so kot uredniki najprej na str. 9–15 poskrbeli za utemeljeno uvodno razmišljanje (Zakaj potrebujemo novi leksikon za področje vzgoje in izobraževanja?) o tematskem leksikonu v obliki dopolnjujoče elektronske publikacije z avtorskimi geselskimi članki in akademskimi standardi. Pri tem se uredniki zavedajo, da sta vzgoja in izobraževanje predmetno heterogeni področji interdisciplinarnega raziskovanja različnih strok, hkrati pa gre za pomemben družbeni podsistem in tudi za področje ekonomskega interesa.

Interes za pedagoško terminologijo in spraševanje o pedagoških pojmih je tako del sodobnih pedagoških razmišljanj (tematska številka Sodobne pedagogike 2022 z naslovom Pedagoška terminologija in novorek v vzgoji in izobraževanju) kakor tudi del pedagoške raziskovalne tradicije iz 80. let 20. stoletja, povezan z delom dr. Franca Pedička, terminološkimi simpoziji in zborniki. Na stalnost terminološkega zanimanja med pedagogi kaže v letih 2008 in 2009 tudi projekt Terminološki slovar vzgoje in izobraževanja, ki ga je vodil dr. Janez Vogrinc in obsega 836 gesel, <https://www.termania.net/slovarji/74/terminoloski-slovar-vzgoje-in-izobrazevanja>.

Z vidika zgodovine izobraževanja, kar zasleduje tudi revija Šolska kronika, so pedagoške enciklopedije dragoceni priročniki, ki jim leta ne morejo do živenga. Poleg historičnega razmisleka o razvoju posameznega pedagoškega pojma ali pojava so v pedagoških enciklopedijah ujeti tudi tedanji sodobni trenutek, stanje šolstva, pedagoška spoznanja in razmisleki: vse, kar je vznemirjalo in veljalo v svojem času. Zato je ob misli na Pedagoško enciklopedijo lahko najprej to *Pedagoška enciklopedija*, ki je v uredništvu Nikole Potkonjaka in Petra Šimleše s prizadevanjem več zavodov za izdajo učbenikov v dveh zvezkih izšla leta 1989, malo pred koncem skupne jugoslovanske države. Enciklopedija v dveh zajetnih knjigah (A–LJ, 444 str.; M–Ž, 536 str.) je izdana v srbohrvaščini, v latinici, a je hkrati zelo koristno predstavila terminološke pojme še v angleščini, francoščini, nemščini in ruščini. Prispevke so pripravili tudi slovenski pedagogi, kakšnega o zgodovinskem razvoju tudi sodelavci iz Slovenskega šolskega muzeja (S. Pavlič, T. Hojan, J. Ciperle). V uredniškem odboru Pedagoške enciklopedije je iz Slovenije sodeloval pedagog dr. France Strmčnik. Sočasni slovenski enciklopedični priročnik, tudi za gesla, povezana s šolstvom in pedagogiko, je 16 knjig Enciklopedije Slovenije 1987–2002, pri kateri so sodelovali tudi pedagogi in avtorji iz Slovenskega šolskega muzeja.

Od Pedagoške enciklopedije iz 1989 še pol stoletja starejši je *Pedagogijski leksikon. Priručnik za teoriju i praksu uzgoja* (471 str.), ki so ga uredili štirje zagrebški pedagogi, izdala pa 1939 založba Minerva v Zagrebu. Pri tem leksikonu sta od Slovencev sodelovala dr. Stanko Gogala in Gustav Šilih. Na Hrvaškem je že prej njihova pedagoška založba HPKZ poskrbela za Pedagogijsko enciklopedi-

jo, ki je izhajala od 1895 do 1916, ko je zaradi vojne prenehala s 16. zvezkom pri geslu Pravopis. To tradicijo je nadaljevala tudi Matica Hrvatska, ki je leta 1963 v uredništvu dr. Dragotina Frankovića, dr. Zlatka Pregrada in dr. P. Šimleša izdala na 1146 straneh obsežni *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Med avtorji so hrvaški pedagogi, sodelovala pa sta tudi naša dr. Ivan Furlan, tedaj svetovalec na zavodu za šolstvo v Zagrebu (o njem je v *Šolski kroniki* 2000, št. 1 pisal M. Tancer) in Viljem Kunst, direktor zagrebškega zavoda za šolsko opremo (njega omenja članek v reviji *Kronika* 2022, št. 2).

Sicer pa najdemo na policah čitalnice v Slovenskem šolskem muzeju tudi starejše pedagoške enciklopedije v nemščini, ki so vplivale na slovensko šolstvo pred 1918. Kadar v predračunalniški dobi – ko nismo imeli niti Enciklopedije Slovenije – nismo vedeli, kam naj se obrnemo v iskanju po zgodovini starejšega šolstva, smo radi vzeli v roke Lindnerja, Loosa pa tudi Schmida in zlasti Reina. Za kakšne knjige pravzaprav gre? Pri znani dunajski pedagoški založbi A. Pichlers Witwe & Sohn, ki je izdajala knjige in učila na Dunaju in v Leipzigu, je 1884 izšel ilustriran pedagoški priročnik *Enzyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde*, ki ga je s posebnim poudarkom na osnovnem šolstvu uredil vplivni pedagog Gustav Adolf Lindner, od 1854 do 1869 tudi gimnazijski profesor in nato do 1871 šolski nadzornik v Celju. Druga izdaja tega pedagoškega priročnika (*Enzyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde*) je v uredništvu Josepha Loosa, deželnega šolskega inšpektorja iz Linza, in s sodelovanjem vrste znanstvenikov in šolnikov izšla pri isti založbi leta 1911 v dveh obsežnih zvezkih s številnimi ilustracijami in prilogami. Oba priročnika sta še danes koristna za avstrijski, pa tudi širši okvir z našimi kraji povezanih pedagoških tem.

Bolj nemška, a tudi v Evropo usmerjena pa sta pedagoška enciklopedija v več delih, ki je od 1859 izhajala v uredništvu K. A. Schmida v Gothi (Karl Adolf Schmid, *Encyklopädie des gesamten Erziehungs- und Unterrichtswesens*), in na osnovi te enciklopedije 1877 pripravljen pedagoški priročnik za šolo in dom (*Pädagogisches Handbuch für Schule und Haus*). Še bolj kot K. A. Schmid, rektor gimnazije v Stuttgartu, je po svojem enciklopedijskem priročniku pedagogike znan W. Rein. S prvo izdajo dela *Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik* v

Pedagoški leksikon, naslovnica

sedmih zvezkih od 1895 in še bolj z drugo izdajo, ki je v 10 zvezkih izhajala v letih od 1903 do 1910 (1911 še sistematično kazalo), je Wilhelm Rein, prof. pedagogike v Jeni, uredil prispevke relevantnih avtorjev svojega časa z nemškega govornega območja, kdaj tudi s podatki za dežele Avstro-Ogrske. Vsebinsko razvejana gesla so dober vodnik po tudi v našem šolskem prostoru zanimivih pedagoških temah, navedena literatura pa omogoča nadaljnjo študijsko raziskavo nekdanje pedagoške sodobnosti, danes pa zgodovinskega razvoja. In današnji čas ponuja ta enciklopedijski priročnik tudi v spletnem dostopu: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/Q3ID73RDNUYB2L6DWU4OEYA6PBRPM3TM>. Podoben nemški priročnik za čas med obema vojnama je *Lexikon der Pädagogik der Gegenwart*, ki je začel izhajati leta 1930 pri Herderju v uredništvu dr. J. Spielerja, a upošteva tudi avstrijsko tematiko. Mdr. najdemo pri temi oddelčni pouk (na manjših podeželskih šolah) in domovinski vzgoji še omembo 25. letnika (1928) lista *Blätter für den Abteilungsunterricht*, ki je začel izhajati leta 1904 kot priloga *Laibacher Schulzeitung* v uredništvu Rudolfa E. Peerza, ko je bil profesor ljubljanskega učiteljskega.

Izbor štirih pojmov iz poskusnega zvezka slovenskega *Pedagoškega leksikona* (2023) kaže tako na tradicijo pedagoškega raziskovanja (pojma s širokim pomenom: eden iz nemščine – *Bildung*, drugi iz grščine – *paidea/παιδεία*) kot z dvema gesloma (učenje, kompetence) tudi na sodobne razprave na temo izobraževalne politike. Ta gesla so kot strnjena besedila z enotno strukturo prispevali štirje raziskovalci, ki se pedagoški tematiki že dlje časa posvečajo na različnih ustanovah: dr. Pavel Zgaga s Pedagoške fakultete v Ljubljani (*Bildung*), pedagog dr. Damijan Štefanc s Filozofske fakultete v Ljubljani (kompetenca), strokovnjak za filozofijo vzgoje dr. Zdenko Kodolja s Pedagoškega inštituta (*Paideja*) in dr. Katja Košir z oddelka za psihologijo Univerze v Mariboru (Učenje).

Naj natrosimo za spodbudo k branju nekaj začetnih opisov pojmov teh štirih gesel iz leksikona: *Bildung* je eden najpogostejše uporabljenih konceptov v razpravah o izobraževanju, šolanju, poučevanju, učenju in izobraževalni politiki v nemško govorečem svetu. – Z etimološkega vidika sta izraza *kompetenca* in kompetentnost (angl. *competence*, *competency*; ital. *competenza*; fran. *compétence*; nem. *Kompetenz*) tujki latinskega izvora, ki se pomensko navezujeta na besede, kot so *competentia*, *competo* in *competens*. – Beseda *paideía* (παιδεία) je starogrškega izvora, v etimološkem smislu izhaja iz besede *pais* (otrok), označuje pa proces vzgoje in izobraževanja, »ki ga vodijo družina, učitelji in družba kot celota ...,« a nekdanj pojem ni bil razumljen tako široko. – V psihologiji je *učenje* opredeljeno kot proces relativno trajnega spreminjanja znanja ali vedenja zaradi izkušenj ... O učenju torej govorimo, kadar je sprememba v posameznikovem znanju, prepričanjih ali vedenju posledica izkušenj, torej interakcije med posameznikom in okoljem.

Zanimiva je tudi na koncu avtorskih gesel navedena literatura, na katero se avtorji sklicujejo že v besedilu. Od tuje literature ob francoskih delih prevladujejo

angleške študije, kar priča tudi o jezikovnem premiku raziskovanja na področju pedagogike na prehodu 20. v 21. stoletje, ob tem pa nas razveseli tudi kakšen prevod, še bolj pa tudi nekaj navedenih domačih del. Tako med navedbami nikakor ne manjka prispevek Oskarja Autorja Paideia: humanistično pedagoško bistvo Paideia in njegovo uresničevanje v vzgojnoizobraževalni praksi antičnih Grkov, 2003, in še vrsta slovenskih del.

V kontekstu spletno nastajajočega in dopolnjujočega pedagoškega leksikona, potrebnega za sodobna pedagoška razmišljanja in dejanja, je tako razumeti tudi muzejsko veselje nad delom, ki premerja pedagoško sedanjost v prizadevanjih za prihodnost, a ob tem predstavlja tudi pedagoško tradicijo, iz nje pa razvija tudi kaj uporabnega za današnji dan. Začetki novega pedagoškega leksikona so obetavni. Le veselimo se lahko rezultatov nadaljevanja tega dela.

Branko Šuštar